

SAID AHMAD ASARLARIDA ANTROPONIMLARNING TIL VA USLUBIY XUSUSIYATLARI

Tursunova Sabina

Sharof Rashidov nomidagi

Samarqand davlat universiteti

4-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada badiiy matn tilida antroponimlarning uslubiy va lingvopoetik xususiyatlari Said Ahmad asarlari misolida tahlil qilinadi. Antroponimlarning nafaqat nominativ birlik sifatidagi, balki badiiy-estetik va stilistik vosita sifatidagi funksiyalari yoritiladi. Yozuvchi ijodida qo‘llangan shaxs nomlari orqali qahramon xarakterini ochish, ijtimoiy muhitni tasvirlash hamda hajviy va kinoyaviy ohangni kuchaytirish masalalari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: antroponim, onomastika, badiiy matn, lingvopoetika, uslub, Said Ahmad, hajviy asar, semantika, nominativ funksiya, stilistik vosita, kinoya, obraz, xarakter.

Аннотация. В данной статье анализируются стилистические и лингвопоэтические свойства антропонимов в языке литературных текстов на примере произведений Саида Ахмада. Выделены функции антропонимов не только как именной единицы, но и как художественного, эстетического и стилистического средства. Рассмотрены вопросы раскрытия характера героя, описания социальной среды и усиления юмористического и иронического тона посредством личных имен, используемых в творчестве писателя.

Ключевые слова: антропоним, ономастика, литературный текст, лингвопоэтика, стиль, Саид Ахмад, юмористическое произведение,

семантика, номинативная функция, стилистическое средство, ирония, образ, персонаж.

Abstract. This article analyzes the stylistic and linguopoetic properties of anthroponyms in the language of literary texts using the example of the works of Said Ahmad. The functions of anthroponyms not only as a nominative unit, but also as an artistic, aesthetic and stylistic means are highlighted. The issues of revealing the character of the hero, describing the social environment, and enhancing the humorous and ironic tone through the personal names used in the writer's work are considered.

Keywords: anthroponym, onomastics, literary text, linguopoetics, style, Said Ahmad, humorous work, semantics, nominative function, stylistic means, irony, image, character.

Badiiy matn tilida antroponimlar nafaqat nominativ birlik sifatida, balki muallifning uslubiy maqsadini ifodalovchi muhim lingvopoetik vosita sifatida ham xizmat qiladi. Antroponimlar yordamida muallif qahramon xarakterini ochadi, voqea sodir bo‘layotgan ijtimoiy muhitni ko‘rsatadi hamda asarning umumiy stilistik ohangini belgilaydi. Shu jihatdan o‘zbek adabiyotining yirik vakillaridan biri bo‘lgan Said Ahmad ijodida qo‘llangan antroponimlar o‘zining stilistik va semantik xususiyatlari bilan ajralib turadi.

Yozuvchi Said Ahmadning “Xanka bilan Tanka” hikoyasida antroponimlar badiiy matnning uslubiy tashkil etilishida muhim lingvopoetik vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Asarda qo‘llangan Olimboy, Tantiboy kabi nomlar o‘zbek milliy antroponimik tizimiga xos bo‘lib, ular nafaqat qahramonlarni identifikatsiya qilish, balki muayyan ijtimoiy-madaniy muhitni tasvirlash vazifasini ham bajaradi. Mazkur nomlarning tarkibiy tuzilishida uchraydigan “-boy” komponenti o‘zbek antroponimiyasida keng tarqalgan bo‘lib, tarixan farovonlik, obro‘ yoki muayyan ijtimoiy mavqeni ifodalovchi semantik unsurlarni o‘zida mujassam etadi. Biroq

badiiy matnda bu komponent ko‘pincha ironik yoki kinoyaviy ma’noda qo‘llanib, qahramon xarakteri bilan muayyan kontrast hosil qilishi mumkin.

Hikoyadagi Tantiboy nomi ayniqsa stilistik jihatdan e’tiborga loyiqdir. Bu nom fonetik jihatdan ham, semantik jihatdan ham kulgili va yengil ohangni yuzaga keltiradi. “Tanti” komponenti xalq tilida ko‘pincha o‘zini ko‘z-ko‘z qilishga moyil, biroz maqtanchoq yoki sodda tabiatli shaxslarni ifodalash uchun ishlatiladigan so‘z sifatida uchraydi. Shu sababli ushbu nom qahramonning xarakteriga mos keluvchi semantik fonni yaratadi. Natijada o‘quvchi qahramon bilan tanishish jarayonidayoq uning fe’l-atvori haqida muayyan tasavvur hosil qiladi. Bu esa antroponimlarning badiiy matndagi xarakterologik funksiyasini namoyon etadi.

Bundan tashqari, hikoyada qo‘llangan antroponimlar asarning hajviy ruhini kuchaytiruvchi stilistik vosita sifatida ham xizmat qiladi. Yozuvchi qahramon nomlarini tanlashda ularning fonetik ohangdorligi, semantik imkoniyatlari hamda xalqona talaffuz xususiyatlarini hisobga olgan holda badiiy effektga erishadi. Natijada nomlarning o‘zi ham matnning komik tusini kuchaytiruvchi elementga aylanadi. Ayniqsa hajviy asarlarda qahramon nomining kulgili yoki ironik ohangga ega bo‘lishi voqea tasvirini yanada ta’sirchan qiladi.

Shuningdek, hikoyadagi antroponimlar muallifning kinoyaviy tasvir uslubini ham kuchaytiradi. Qahramon nomi bilan uning xatti-harakati o‘rtasida yuzaga keladigan semantik uyg‘unlik yoki ayrim hollarda qarama-qarshilik badiiy matnda qo‘shimcha ma’no qatlamini hosil qiladi. Bunday usul orqali yozuvchi nafaqat individual qahramon xarakterini ochadi, balki jamiyatdagi ayrim illatlarni ham yumor va kinoya vositasida yoritadi.

Said Ahmadning “Bir siqim xandon pista” hajviyasida antroponimlar badiiy matnning stilistik qurilishida muhim lingvopoetik vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Asarda uchraydigan Usmonjon, Qimizxon, Parpivoy, Zamira kabi nomlar nafaqat qahramonlarni nomlash vazifasini bajaradi, balki ularning ijtimoiy mavqei, xarakteri hamda matndagi umumiy hajviy muhitni shakllantirishda faol ishtirok etadi.

Hikoyaning markaziy qahramonlari bo‘lgan Usmonjon va Qimizxon antroponimlari o‘zbek milliy nomlash an‘analariga xos bo‘lib, ular oddiy, sodda va xalqona muhitni ifodalaydi. Ayniqsa -jon affiksi bilan shakllangan Usmonjon nomi o‘zbek tilida hurmat, yaqinlik yoki samimiylik ma’nosini bildiruvchi komponent hisoblanadi. Badiiy matnda esa bu komponent qahramonning xarakteriga mos ravishda qo‘llanib, uning yuvosh, kamgap hamda biroz sodda tabiatli shaxs ekanligini yanada yaqqolroq ko‘rsatadi. Muallif qahramonning fe‘l-atvorini tavsiflashda nomning semantik imkoniyatlaridan unumli foydalanadi. Natijada antroponim qahramon xarakterini ochishga xizmat qiluvchi lingvostilistik vositaga aylanadi.

Hikoyadagi Qimizxon antroponimi ham stilistik jihatdan diqqatga sazovordir. “-xon” komponenti odatda hurmat ifodalovchi birlik sifatida ishlatiladi, biroq matn kontekstida u qahramonning haddan tashqari ozodalikni sevuvchi, tartib-intizomga o‘ta talabchan ayol ekanini ifodalash bilan birga, muayyan darajada kinoyaviy ohangni ham yuzaga keltiradi. Muallif Qimizxon obrazini tasvirlash jarayonida uning ozodalikni haddan tashqari qadrlashi, uy-joyini “aptekadek toza” tutishi kabi xususiyatlarni ko‘rsatadi. Bu esa qahramon nomi bilan uning xarakteri o‘rtasida semantik uyg‘unlik hosil qiladi.

Asarda Parpivoy antroponimi alohida stilistik funksiyaga ega. Bu nom fonetik jihatdan ham, semantik jihatdan ham xalqona ohangga ega bo‘lib, unda biroz kulgili va kinoyaviy tus seziladi. Yozuvchi aynan shunday nomni tanlash orqali qahramonning ijtimoiy muhitini va mentalitetini ifodalaydi. Parpivoy obrazining hikoyadagi roli bevosita voqealar rivojiga turtki beruvchi omil sifatida namoyon bo‘ladi. Aynan uning “qadrdonchilik” haqidagi qarashlari natijasida Usmonjonning uyiga kutilmagan mehmonlar oqimi kelib tushadi. Bu esa asarning hajviy mazmunini kuchaytiruvchi asosiy badiiy vositalardan biri hisoblanadi.

Hikoyada uchraydigan Zamira antroponimi esa boshqa nomlarga nisbatan zamonaviyroq va neytral semantik tusga ega. Bu nom qahramonning voqea

rivojidadagi epizodik, ammo muhim rolini ifodalaydi. Zamira obrazi orqali muallif hikoyadagi konfliktli vaziyatni yanada keskinlashtiradi va kulgili vaziyatlarning rivojlanishiga sabab bo‘ladi.

Umuman olganda, “Bir siqim xandon pista” hajviyasida antroponimlar badiiy matnning uslubiy tizimida bir necha funksiyani bajaradi. Birinchidan, ular qahramonlarni individual jihatdan ajratib ko‘rsatadi. Ikkinchidan, qahramonlarning xarakterini ochishda muhim semantik vosita sifatida xizmat qiladi. Uchinchidan esa, hajviy ohangni kuchaytirib, matnda kinoya va yumor elementlarining yuzaga kelishiga yordam beradi.

Xulosa

Yozuvchi antroponimlardan nafaqat nominativ birlik sifatida, balki badiiy-estetik ta’sirni kuchaytiruvchi lingvostilistik vosita sifatida ham samarali foydalanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Superanskaya A.V. Obshchaya teoriya imeni sobstvennogo. Moskva: Nauka, 1973. C. 25.
2. Begmatov E.A. O‘zbek ismlari imlosi va ma’nosi. Toshkent: Fan, 2010.
3. Karimov S. Badiiy nutq va uslub masalalari. Toshkent, 2015.
4. Yo‘ldoshev B. Matn lingvistikasi asoslari. Toshkent, 2012.
5. Ahmad S. Hikoyalar va hajviyalar. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2016.